

O‘ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING JAMIYATGA TA’SIRI

Turopova Nigora

Termiz davlat universiteti o‘qituvchisi

nturopova@tersu.uz

Tairova Gulnoza Baxodirovna

Termiz davlat universiteti buxgalteriya hisobi va audit yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada yashirin iqtisodiyotning O‘zbekiston iqtisodiyotiga va jamiyatiga ta’siri chuqur tahlil qilinadi. Unda yashirin iqtisodiyot sabab va oqibatlari, uning davlat daromadlariga salbiy ta’siri, mehnat bozori, iste’molchilar va tadbirkorlar uchun yaratadigan qiyinchiliklari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar. Yashirin iqtisodiyot, iqtisodiy islohotlar, mehnat bozori, soliqlar, iqtisodiy ta’sir, O‘zbekiston.

Abstract

This article deeply analyzes the influence of the underground economy on the economy and society of Uzbekistan. It examines the causes and consequences of the underground economy, its negative impact on state revenues, the difficulties it creates for the labor market, consumers and entrepreneurs.

Keywords. Hidden economy, economic reforms, labor market, taxes, economic impact, Uzbekistan.

KIRISH

Yashirin iqtisodiyot barcha rivojlanayotgan davlatlarda, jumladan O‘zbekistonda ham iqtisodiyotning samaradorligi va qonuniy tartibotiga salbiy ta’sir qiluvchi muhim omillardan biridir. U odatda rasmiy iqtisodiy ko‘rsatkichlarga kirmasdan faoliyat ko‘rsatuvchi, soliqlardan qochish va noqonuniy yo‘llar bilan daromad topish orqali amalga oshiriladigan turli iqtisodiy faoliyatlardan iborat. Yashirin iqtisodiyotning kattalashishi davlat byudjeti daromadlarining kamayishiga, aholi uchun ijtimoiy kafolatlarning cheklanishiga va iqtisodiy islohotlarning sekinlashishiga olib keladi. Maqolada O‘zbekistondagi yashirin iqtisodiyot sabab va oqibatlari, uning davlatga va jamiyatga bo‘lgan ta’siri o‘rganiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Yashirin iqtisodiyot va uning ta'siri to'g'risida turli ilmiy tadqiqotlar va hisobotlar mavjud. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va BMT kabi xalqaro tashkilotlar yashirin iqtisodiyotning davlat byudjetiga ta'sirini o'rganish va uni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar berib kelmoqda. Jumladan, Butunjahon banki tomonidan O'zbekiston iqtisodiyotining turli ko'rsatkichlari bo'yicha chop etilgan hisobotlar, Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining statistik ma'lumotlari ham muhim manbalar sifatida qaraladi. Shuningdek, turli mamlakatlar tajribasi, jumladan, Markaziy Osiyo davlatlarining yashirin iqtisodiyotga qarshi kurash usullari O'zbekiston uchun qiziqarli misol bo'lib xizmat qilmoqda.

Ushbu maqolada statistik tahlil va solishtirma usullardan foydalanilgan. Yashirin iqtisodiyotning davlat iqtisodiyoti va mehnat bozori ko'rsatkichlariga ta'siri empirik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Shu bilan birga, mamlakatlararo solishtirma usul yordamida yashirin iqtisodiyotni kamaytirish bo'yicha chet el tajribasi tahlil qilinadi.

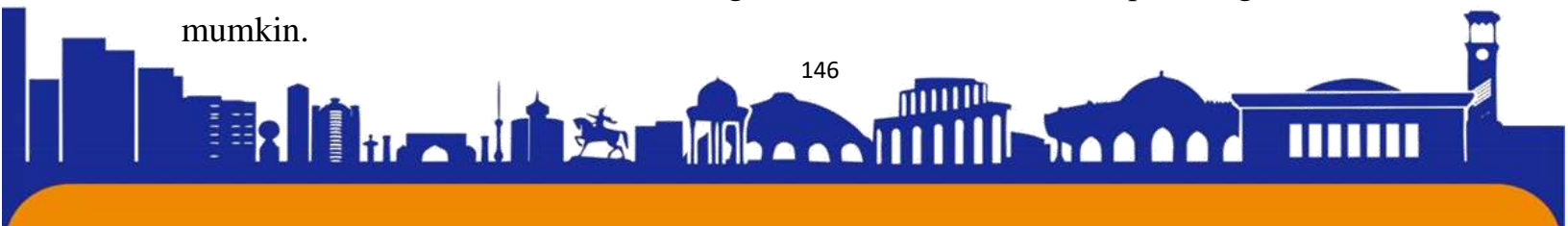
NATIJARAR

O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning yuqori darajada mavjudligi ijtimoiy va iqtisodiy jihatlardan qator qiyinchiliklarga sabab bo'lmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, yashirin iqtisodiyot O'zbekiston YAIMining taxminan 20-25% ini tashkil qilishi mumkin, bu esa rasmiy iqtisodiyotga katta salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Quyidagi jadvalda yashirin iqtisodiyotning ayrim ko'rsatkichlari va O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri keltirilgan:

1-jadval. Yashirin iqtisodiyotning ayrim ko'rsatkichlari va O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri

Ko'rsatkich	Qiymati
YAIMdagi ulushi	20-25%
Byudjetga zarar (mlrd so'm)	5000 mlrd
Ishsizlar soniga ta'siri	7-10%
Soliqdan qochish darajas	Yiliga 15-18%

Shuningdek, yashirin iqtisodiyot tufayli ishchilar ijtimoiy himoyasiz bo'lib qolishmoqda. Norasmiy sektorda ishlayotgan aholi o'zining mehnat faoliyatini hujjatlashtirmaslik sababli davlat tomonidan kafolatlangan pensiya va sug'urta imkoniyatlaridan mahrum bo'lmoqda. Bundan tashqari, bu holat iste'molchilar uchun xavfli bo'lib, sifatsiz va tekshirilmagan mahsulotlar iste'mol qilinishiga olib kelishi mumkin.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-11

O‘zbekiston iqtisodiyotidagi yashirin iqtisodiyotning ulushi mamlakatdagi byudjet daromadlarini sezilarli darajada kamaytirib, mehnat bozoriga va tadbirkorlik muhitiga qator qiyinchiliklar keltirib chiqarmoqda. Yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi taxminan 20-25%ni tashkil qilishi sababli, bu ko‘rsatkich davlat soliqlari, ijtimoiy to‘lovlar va boshqa byudjet daromadlariga sezilarli zarar yetkazmoqda. Bu holat davlat tomonidan ijtimoiy himoya va infratuzilmani rivojlantirish imkoniyatlarini cheklab qo‘ymoqda.

Yashirin iqtisodiyotning qator salbiy oqibatlari bor:

Soliq tushumlariga ta’siri: Norasmiy iqtisodiyot tufayli O‘zbekiston soliq tushumlarining qariyb 15-18% ini yo‘qotadi. Shu sababli davlat budjeti ko‘plab ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

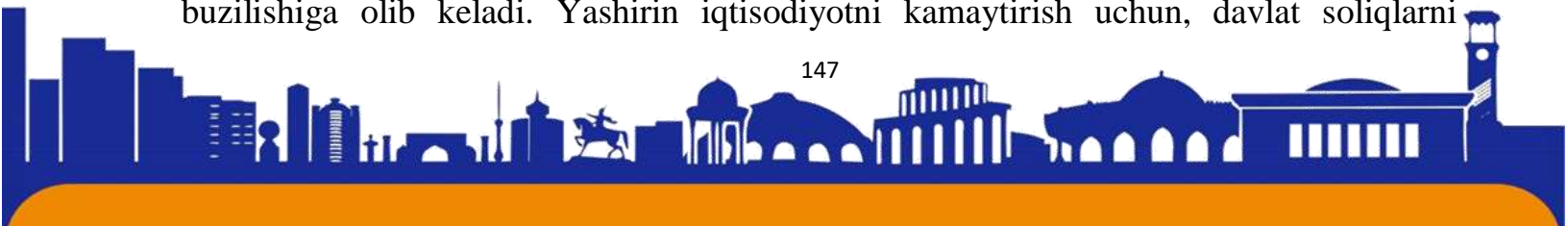
Mehnat bozoriga ta’siri: Yashirin iqtisodiyot mehnat bozorini ham beqarorlashtiradi. Taxminan ishchilarining 7-10% norasmiy sektorda faoliyat yuritishi ularning ijtimoiy kafolatlardan mahrum bo‘lishiga olib keladi. Norasmiy sektorda ishlayotganlar uchun mehnat sharoitlari va ish haqining pastligi hamda ish haqi miqdorida kamchiliklar yuzaga keladi, bu esa ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi.

Xavfli mahsulotlar iste’moli va iste’molchilarga ta’siri: Yashirin iqtisodiyotning yuqori darajasi norasmiy sektorlar orqali tekshirilmagan, sifatsiz mahsulotlarning keng tarqalishiga olib keladi. Bu mahsulotlar sifat va xavfsizlik talablariga javob bermasligi mumkin, iste’molchilar esa bunday mahsulotlarni iste’mol qilish orqali zarar ko‘rishadi.

Tadbirkorlik rivojiga ta’siri: Yashirin iqtisodiyot qonuniy ishlayotgan tadbirkorlar uchun raqobatni murakkablashtiradi, chunki norasmiy sektordagi kompaniyalar soliqlardan qochgan holda xarajatlarini kamaytiradi. Bu esa rasmiy sektor uchun noqulay sharoitlar yaratib, yangi investitsiyalarning kamayishiga sabab bo‘ladi.

XULOSA

Yashirin iqtisodiyotning O‘zbekistondagi mavjudligi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta’sir qilmoqda. Bu holat iqtisodiy islohotlarning samarasiz bo‘lishiga, davlat daromadlarining kamayishiga va mehnat bozori shaffofligining buzilishiga olib keladi. Yashirin iqtisodiyotni kamaytirish uchun, davlat soliqlarni

soddalashtirish, biznes uchun qonuniy imkoniyatlarni oshirish va soliq to'lovlari ustidan samarali nazorat o'rnatish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Schneider, F., & Enste, D. (2021). *The Shadow Economy: An International Survey*. Cambridge University Press.
2. Butunjahon Banki. (2023). O'zbekiston yashirin iqtisodiyoti haqida hisobot.
3. Davlat Soliq Qo'mitasi. (2023). Yashirin iqtisodiyotga qarshi kurash strategiyasi.